

Anadolu'da Felsefeye Yolculuk

Hierapolisli Bir Filozof

Epiktetos

Yayıma Hazırlayanlar

H. Haluk Erdem - Mustafa Günay

Birleşmiş Milletler
Eğitim, Bilim ve Kültür
Kurumu

UNESCO
Türkiye
Milli Komisyonu

TÜRKİYE FELSEFE KURUMU
ANADOLU'DA FELSEFEYE YOLCULUK: 1

Hierapolisli Bir Filozof Epiktetos

Yayıma Hazırlayanlar:
H. Haluk Erdem - Mustafa Günay

Ankara, 2014

Yayıma Hazırlayanlar: H. Haluk Erdem - Mustafa Günay

ISBN: 978-975-7748-57-1

©Türkiye Felsefe Kurumu

Ahmet Rasim Sokak 8/2

Çankaya - Ankara

Tel: 0312 440 74 08

Fax: 0312 441 02 97

Web: www.tfk.org.tr

e-mail: turkiyefelsefekurumu@gmail.com

Kapak: Ali İmren

Dizgi: Turgut Kaya

Baskı: Ankamat

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Açış Konuşması: Anadolu'da Felsefeye Yolculuk: Hierapolisli Epiktetos	13
İoanna KUÇURADI	
Lykos Vadisi'nden İki Sofist: Antipater ve Polemon	19
Celal ŞİMŞEK	
Tripolis Antik Kenti ve 2012 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları Ön Raporu	41
Bahadır DUMAN H. Hüseyin BAYSAL	
Kentin Öznesi Olarak Filozof	59
Betül ÇOTUKSÖKEN	
Epiktetos'un Bilgeliği	67
Halil TURAN	
Epiktetos	75
Mehmet AKGÜN	
Bilgelik Yolunda Bir Filozof: Epiktetos	111
Mehmet Ali SARI	
Epictetus and Descartes on Will and Inward-turning	129
Geoff BOVE	
Epiktetos'un İnsan Anlayışı	139
Mustafa GÜNAY	
Epiktetos ve Proairesis	149
Birdal AKAR	
Türkiye'de Epiktetos ve Stoa Felsefesi	159
H. Haluk ERDEM	
Değerlendirme	161
Kadir ÇÜÇEN	

LYKOS VADİSİ'NDEN İKİ SOFİST: ANTIPATER VE POLEMON

Celal ŞİMŞEK*

I)- Antik Çağda Bilge Kişiyeye Verilen Önem

Tarihçi Herodot'un M.Ö.490-425, Persler ile Yunanlılar arasındaki savaşları anlatan eseri 9 kitaptan oluşur ve her bir kitap bir Muza (ilham perisi) adını taşır (Resim 7). Bu kitapta, Lidya Kralı Kroisos'un (M.Ö.575-546) filozoflara, onların düşünce ve tavsiyelerine verdiği önem açıkça ifade edilmiştir. Bunlar içinde özellikle Kralın, Priene'li Bias ve Atinalı Solon ile olan diyalogu bilim adamlarına ve onların düşüncelerine verilen önemi algılamamızı sağlamaktadır.

Herodot'un (I.27) anlatımına göre dünyanın yedi bilge kişisinden biri olarak kabul edilen (Resim 8) ve M.Ö. 6. yy.da yaşayan "...Prieneli Bias Sardes'e çıkageldi ve Kroisos'un Yunanistan'da ne var yok sorusuna, silahlanma hesaplarını altüst eden şu cevabı verdi. "Kral" dedi, "bütün adalar kendilerine birer at tedarik ediyorlar, gelip Sardes'i vurmaya koymuşlar kafalarına". Kroisos onun sahi söylediğine sandı, dedi ki "Ben de pek isterdim doğrusu, tanrılar adalarda oturanların kafalarına ata binip Lydia çocuklarının yanına gelmeyi soksunlar diye". Öbürü sözü aldı: "Kral öyle sanıyorum ki, adaların ana karaya çıkıp at sürmelerini gerçekten istiyorsun, çünkü böylesi gelir senin işine. Ama ya adalılar, onlar da senin kendilerine karşı gemiler yaptırmaya kalktığını işittikleri zaman ne diyecekler, aman Lydia'lılar denize açılıp kendilerini tehlikeye atsalar, demiyecekler mi? Ve senden köle haline getirdiğin anakara Yunanlıların öcünü almayı kurmayacaklar mı?" bu dopra dobra karşılık Kroisos'un çok

---

* Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü-DENİZLİ, e-mail: csimsek@pau.edu.tr, web: Laodikeia.pau.edu.tr

hoşuna gitti, Yunanlıya inandı, sözlerini sağduyuya uygun buldu, silahlanmayı bıraktı ve adalarda oturan İonia'lılara iyi ilişkilerle bağlandı". Kral Kroisos ve Bias arasında geçen bu diyalog, Kralın ada halkıyla savaş düşüncesini bırakıp dostluk içinde yaşama- larını sağlamıştır. Bunun da yolunu açan açık, kaygı gütmeyen, bildiğini net söyleyen bilimsel düşünce ve önerilerinden kral da olsa taviz vermeyen Prieneli Bias'tır. Ancak unutulmaması ge- reken husus, Kralın da bilimsel düşünceye ve bilim adamının verdiği önerilere önem vermesidir.

Yine Herodot'un (I.30) bildirdiğine göre; "...başka yerleri gör- me isteği de katılmış Solon yurdundan ayrılmış, Mısır'a, Amasis'in yanına gitmişti, ve en son Sardes'e Kroisos'un yanına geliyordu. Ora- da kralın konuğu oldu sarayda, üçüncü ya da dördüncü gün, Kroisos' un buyruğunu alan adamları Solon'a hazineleri gezdirdiler, üstün ve görkemli şeyler gösterdiler. Hepsini görüp iyice inceledikten sonra, Kroisos ona şunu sordu: "Atinalı, dedi, benim konuğum, bir filazof olarak sana bunca ülkeyi gezdirten meraklı yaradılışının ve bilgeliği- nin ününü birçok kez biz de duyduk, bundan ötürü sana şunu sormak isteği uyandı bende, acaba mutlulukta başka herkesi geride bırakan bir kimseye rastladın mı?". Böyle soruyordu, çünkü kendisi bu adam ol- makla övünürdü bütün talihli insanlar arasında, ama Solon, ona ya- ranmayı aklına bile getirmeden ve yalnız gerçeği düşünerek: "Atinalı Tellos'u gördüm," dedi. Bu cevaba şaşırın Kroisos bir soru daha sor- du: "Tellos'u niçin bu kadar talihli sayıyorsun?". – "Tellos, dedi So- lon, zengin bir ülkede yaşıyordu, güzel ve erdemli çocukları vardı, ve evinde başka çocukların da doğduklarını ve hepsinin de yaşadıklarını gördü, üstelik bizde talih bakımından gerekli olan geniş bir maddi ra- hatlığı da vardı, ama asıl şu ki, ömrü parlak bir sonla taçlandı, Atina- lıların komşu kente karşı verdikleri bir savaşta, Eleusis'te yurdunu sa- vunurken ve düşmanı önüne katıp kovalarken buldu ölümlerin en gü- zelini ve Atinalılar ulusal tören yaptılar onun için, düşmüş olduğu yerde ve onu çok ululadılar".

(I.31) Solon'dan Tellos'un mutluluğunu dinlemekten usanan Kroisos, "Ondan sonra kim gelir senin bildiğin?" diye sordu, çünkü hiç olmazsa ikinciliğin kendisine geleceğinden hiç şüphesi yoktu. "Onlar, dedi Atinalı, Kleobis ve Biton'dur. Argos soyundan olurlar, namuslarıyla yaşayacak kadar varlıklıydılar, kolları da güçlüydü, işte bak büyük yarışmalarda kazandıkları ödüllere başka, bir de şunu anlatırlar onlar için: Argos'lular Hera onuruna bir bayram kutluyorlardı; analarının bir arabayla tapınağa kadar getirilmesi gerekiyordu ve öküzler istenildiği saatte tarladan dönmemişlerdi; geç kalmaktan korkan gençler, kendileri girdiler boyunduruğa ve arabayı çektiler; arabanın üzerinde anaları vardı, ve gık demeden kırk beş stadyon boyunca onu taşıdılar ve tapınağa getirdiler. Orada bulunan bütün inanç sahibi kişiler bunu gözleriyle gördüler, bundan başka bu davranışları ölümlerin en tatlısıyla taçlandırdı, Tanrı onlara insan için ölümün yaşamaktan daha iyi olduğu yeri gösterdi. Argos'lular sarmışlardı çevrelerini ve bu genç adamların maddi manevi güçlerine imreniyorlardı; böyle soylu çocukları olan anayı kutluyorlardı. Ana mutluluk içindeydi, oğullarının başarısıyla başı dik, tanrıçanın heykeli karşısında ayakta duruyor, ona, kendisine bunca onur kazandırmış olan oğulları Kleobis ve Biton'a, insanoğlunun elde edebileceği en iyi şeyi bağışlaması için dua ediyordu. Bu duadan sonra kurban kesildi, kutsal şölenler verildi; sonra delikanlılar tapınağın içinde yatıp uyudular ve uyanmadılar, bu son uykuda kaldılar. Argos'lular onların heykellerini yaptırıldılar, üstün ve yüce kişiler sayarak Delphoi'ye sundular"¹.

(I.32) Solon, böylece, ikinci sırayı da bu genç adamlara vermiş oluyordu. Kroisos öfkeleni: "Atinalı yabancı, dedi, ya biz, bizim mutluluğumuzu sen hiçe mi sayıyorsun ki bu basit insanları koyuyorsun ikinci sıraya?" – "Kroisos, dedi Solon, sen tanrının insanlara karşı ne kadar kısıkanç olduğunu ve ona hiç bir zaman güvenilemeyeceğini bi-

¹ Kleobis ve Biton kardeşlerin heykelleri için bkz. Boardman 1978, 24, Fig. 70.

len bir kişiyi sorguya çekiyorsun. İnsan bir ömür boyunca, görmek istemeyeceği çok şeyi görebilir, çok eziyet çekebilir. Ben aşağı yukarı yetmiş yıl sayıyorum insan ömrünü. Bu yetmiş yıl, artık ayları saymazsak, yirmi beş bin iki yüz gün yapar, ama aylarla mevsimlerin denk düşmesi için yıla iki yılda bir, bir ay eklersek, yetmiş yıldan başka, bu artıklı aylardan otuz beş ay daha eder, ve bu ayların gün sayısı bin ellidir. Ve bütün bu günlerde, ki hepsi yirmi altı bin iki yüz ellidir ve yetmiş yıla denk gelir, kesin olarak bir tek olay yoktur ki bugünkü yarinkine benzesin. Şu halde ey Kroisos, insan için yalnız talih ve talihsizlik vardır. Evet, görüyorum, sen çok zenginsin, çok insana hükmediyorsun, ama benden istediğin şeye gene de cevap veremem; çünkü önce ömrünün güzel bir sona bağlandığını öğrenmem gerekir. Zira çok zengin insan vardır ki kıt kanaat yaşayan insandan hiç de daha mutlu değildir, eğer talih, zenginlik içinde geçen ömrünün sonuna kadar ona yar olmazsa. Nice insan vardır ki masallardaki kadar zengindir, ama mutsuzdur, niceleri de vardır ki şöyle böyle geçinirler, ama talihlidirler. Çok zengin olanın, eğer mutlu değilse, talihli olanın yalnız iki ayrıcalığı vardır; ama talihli olanın mutlu olamayan zengine bakarak pek çok ayrıcalıkları vardır; birisi için her dilediğini yapmak ve büyük bir para kaybını karşılamak çok kolaydır; ama bir de öbürünün üstünlüklerine bakalım: Elbette büyük bir kaybı ve aşırı istemleri öbürü gibi karşılayamaz; ama talihi onu bundan korur; üstelik sağlam yapılıdır, hastalık bilmez, üzüntü tanımaz, görmelere layık çocukları arasında mutludur. Bırak bir de bütün bunlara taç olarak ömrünü mutlu olarak bitirsin ve işte mutlu adam sözüne layık kişi, senin aradığın kişi budur. Ama ölmeden önce, dilini tut, mutludur demek için acele etme, yalnız talihli de, o kadar. Elbette her üstünlüğü elde etmek bir ölümlü için olacak şey değildir; hiç bir toprak yoktur ki kendi kendine yetsin ve ürünü versin; şu ürünü verir, ama kendisinde yetişmeyen öbürünü başka yerden alır; en çoğuna sahip olan en iyisidir. İnsanoğlu için de böyledir; hiç kimse tek başına her şeyi elde edemez; filanı elde eder, falandan yoksun kalır. O ki ömrü boyunca her

zenginliğe erişir ve son dünyadan hoşnut ayrılır, işte o, bana göre, ey kral, mutlu insan adını hak eder. Her şeyin sonuna bakmalıdır; tanrı çok insana mutluluğu yem olarak sunar, sonra da çeker alır elinden".

(I.33) Bence bunlar, zaten Atinalı'ya pek değer vermeyen Kroisos'un hoşuna gidecek sözler değildi ve bu, eldeki şeyleri hor görüp, her şeyin sonuna bakmayı öğütleyen dar kafalı adamı kapı dışarı etti.

Herodot'un anlattığı Solon ile Lidya Kralı Kroisos arasında geçen bu diyalog çok önemlidir. Filozof saraydan kapı dışarı edilmeyi bile göz önüne alarak kendi düşüncelerini karşısındaki kralda olsa bildiği, doğru saydığı fikirlerini tarafsız şekilde aktarmıştır. Gerçekte Solon'un değerlendirme yapabilmesi için Kroisos'un ömrünün güzel bir şekilde taçlanarak sonlanmasını görmesi durumunda fikir yürütebileceğidir ve bunu özgün bir şekilde Krala anlatmıştır. Son bölümden de anlayacağımız üzere saraydan kovulmuştur ama doğrudan, bilimden ve özgür düşüncesinden fedakarlık yapmamıştır. İşte bu düşünce insanları, topluma bilgilerini aktararak onları yönlendirmişlerdir. Solon haklı söylemiştir. Daha sonra Lidya Krallığı M.Ö. 547-546 yıllarında Pers Kralı büyük Kyros (M.Ö. 559-529) tarafından alınca, odun yığılarak üstüne Kroisos bağlanır ve alttan ateşe verilir² (Resim 6). O zaman Kroisos "Solon, Solon ne kadar haklıymışsın" diye bağırdığında Pers Kralı neden bağırdığını sorunca, Lidya Kralı Solon ile aralarında geçen yukarıdaki diyalogu anlatır ve bu sayede yakılmaktan kurtulur. Bu tarihi olay, filozoflar ve filozofik düşünceye toplum ve yöneticilerin erken dönemlerde bile ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Antik dönemde özellikle M.Ö. 5. yy.dan itibaren filozoflar toplumu en çok yönlendiren düşünce insanları olarak karşımıza

² Kroisos'un yakılışının betimlendiği ressam ve çömlekçi Myson tarafından boyanan kırmızı figürlü karınlı amphora için bkz. Boardman 1975, 112, 118, Fig. 171.

çıkılmaktadır³. Özellikle Yunan-Pers Savaşları sonrasında Atina'nın imarını baştanbaşa yenileyen ünlü devlet adamı Perikles tarafından yaptırılan Athena Parthenon Tapınağı'nın friz kabartmalarında ilk kez tanrılarla ölümlü Atinalılar birarada gösterilmiştir⁴. Bu Perikles⁵ politikası olup, ünlü heykeltıraş Pheidias tarafından her yaştaki Atinalılar frizlerde tanrılarla birlikte gösterilmiştir. Burada tanrılarının yanında insana verilen önem açıkça vurgulanmıştır. Çünkü yurtlarından düşmanlarını kovan Atinalılar bunu zaten hak etmişlerdir. İşte bu politika Klasik Dönem düşüncesinin ana unsurunu oluşturmuştur.

Artık Klasik Dönem'de tabiat olayları daha fazla sorgulanmaya başlamış olup, tanrılarının karşısında onları sorgulayan filozoflar önemli rol oynamıştır. Bu yüzyıldan itibaren özellikle sanat alanında birçok filozof yontularının yapılması, bunu açıkça ortaya koymaktadır. Hellenistik Dönem'de ise düşünce ve düşünce insanlarına verilen önem artarak devam ederek, bu dönemde de birçok filozof heykelleri yapılmıştır⁶ (Resim 9). Çünkü filozoflar sadece toplumu yönlendirmekle kalmamış, aynı zamanda yaşadıkları kentlere birçok yatırımın yapılmasını ve onlardan ders almaya, öğretilerini dinlemeye gelen öğrencileri-dinleyicileri sağlamakla da ekonomik hayatın canlanmasına katkılar sağlamışlardır.

Tarihte filozofik düşünceye çok önem veren Büyük İskender, M.Ö. 356 yılında doğdu. Anası İllirya prensesi Olimpias'tır. 13 yaşına gelince Aristoteles sayesinde Yunan kültürünü ve şiirini benimsemiştir. Yunan şiirinde en çok hocasının düzenlemesini yaptığı, Homeros destanlarına büyük ilgi duymuştur. Bü-

³ Filozof heykelleri için bkz. Boardman 1995, 103-113, Fig. 93-110.

⁴ Athena Parthenon Tapınağı ve heykeltıraşlığı için bkz. Boardman 1985, 96-145, Fig. 77-110.

⁵ Perikles büstü için bkz. Boardman 1985, 206, 212, Fig. 188.

⁶ Hellenistik Dönem filozof heykelleri için bkz. Smith 1991, 33-50, Fig. 21-43.

yük İskender, hocası Aristoteles sayesinde aynı zamanda tıp ve fen bilimlerinin temel kuramlarını öğrenmiş, düzenlediği seferlerde coğrafi saptamalar, flora, fauna ve mineraller üzerinde gözlemler yapmayı topladığı materyalleri hocasına gönderme gibi bir gözlemci ve uygulamacı bilim vizyonu da kazanmıştır⁷. Buradan anlaşılacağı üzere antik dünyayı tek çatı altında birleştiren, tüm toplumlarda kültür, sanat kaynaşmasını yaparak, dünya kronolojisinin akışını değiştiren Büyük İskender'i⁸ en çok hocası Aristoteles etkilemiştir (Resim 10).

Denilebilir ki sofistler Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Klasik Dönem Yunan dünyasında olduğu gibi büyük önem kazanmışlar ve tam söylemek gerekirse ikinci altın çağlarını yaşamışlardır. Bunda Roma İmparatorlarının sofist ve sofistlik düşünceye önem vermeleri ve bu kişileri desteklemelerinin büyük rolü olmuştur. Bu sayede imparatorlar toplumun eğitilmesi, bilginin yayılması ve bilinçlendirme çaba ve politikalarını sofistlerle sağlamışlardır. Bu ayrıcalıklara sahip olan sofistlerin bir kısmı senato üyeliği, eyalet valiliği, yazışmaların düzenlenmesi, imparatorluk varislerinin eğitilmesi gibi üst düzey görevlere getirilmişlerdir. Dolayısıyla sofistlere verilen bu makamlar sayesinde, doğdukları ve yaşadıkları kentler, imparatorluk nezdinde diğer kentlere göre ayrıcalıklar elde etmiştir.

Denizli'de Hierapolis ve Laodikeia'nın da yer aldığı Lykos (Çürüksu) Ovası'nda (Resim 1) Hierapolis'li Sofist⁹ ve Hatip Aelius Antipater, Epiktetos ile Laodikeia'lı Zenon, Polemon, Antiokhos ve Theiodos bunların başında yer alır.

Bu çalışmada özellikle iki bilge insan Hierapolis'li (Resim 2-3) sofist Antipater ve Laodikeia'lı (Resim 4-5) sofist Polemon ile bunların kentlerine kazandırdıkları ayrıcalıklar üzerinde durulacaktır.

⁷ Lauffer 2004, 30-33; Mansel 1971, 433-434, 455-457; Walbank 1993.

⁸ Büyük İskender portreleri için bkz. Smith 1991, 19-22, 28-29, Fig. 6-9.

⁹ Grekçe'de *sophia* "bilgi", *sophistes* ise "bilge" anlamına gelir.

II)- Hierapolis'li Aelius Antipater

Aelius Antipater, İmparator S. Severus (M.S. 193-211) tarafından oğulları Geta ve Caracalla'nın (M.S. 211-217) eğitimi ile görevlendirilmiştir¹⁰. Şüphesiz Hierapolis'in bu dönemde Neokoros yani Tapınak Koruyuculuğu unvanı verilmesiyle vergiden muaf tutulmasında büyük etkisi olmalıdır. Babası S. Severus'tan sonra İmparator olan Caracalla (M.S. 211-217) M.S. 214/215 kışını Nikomedia'da (İzmit) geçirmiş, Sardes (Salihli) üzerinden Hierapolis'e gelerek burada yaşlı hocası A. Antipater'i ziyaret etme fırsatı bulmuştur¹¹.

M.S. 3. yy'ın ilk çeyreğinde Hierapolis antik kenti vatandaşı sofist ve hatip A. Antipater ile gelişiminin zirvesine ulaşmıştır. Antoninler ve Severuslar Dönemlerinde Hierapolis'te birçok büyük toplum yapıları dikilerek, kent vergiden muaf tutulmuştur¹². İmparator S. Severus tarafından iki oğlunun eğitimi ve Yunanca konuşulan kentlerle olan yazışmaların düzenlenmesiyle ilgili olan ofisin başına getirilen sofist ve hatip A. Antipater'in sayesinde, Hierapolis sadece vergiden muaf tutulmakla kalmamış, aynı zamanda Roma İmparatorluğu yardımlarını fazlasıyla almıştır. Burada antik dönemde bilgi ve bilim adamına verilen önem sayesinde bir kentin kaderinin bile değiştiğinden söz edilebilir. A. Antipater daha sonra senatörlüğe kadar yükselmiş ve Bithynia eyalet valiliği yapmıştır. Caracalla'nın tahta çıkıp, Geta'yı öldürtmesi üzerine çok üzülen A. Antipater ile İmparator Caracalla'nın arasında soğuk rüzgârlar eser. Sofist, kendi düşüncesi ve bu doğrultuda her iki prensere verdiği eğitim ile İmparatorun (Caracalla) kardeşini iktidar hırsı yüzünden öl-

¹⁰ Philostratus (24. 607-608), 268-271; Humann vd. 1898, 26; Ferrero 1993, 110-111; Bean 1987, 284; Ritti 1987a, 27-28; Ritti 1987b, 71-74; Bernardi 1998, 47.

¹¹ Humann vd. 1898, 26; Şimşek 1997, 3-4.

¹² Ritti 1987a, 27-28; D'Andria 1987, 94-102.

dürtmesini kabul edemez. Bundan dolayı idealleriyle uyuşmayan bu ihanetten yakınan İmparator aleyhindeki mektuplarını etrafa yayar. Bu olay Caracalla'nın hocasına karşı öfkelenmesine yol açar¹³. Philostratos (24. 607-608), Sofistlerin Yaşamı'nda bu olaya değinerek hocanın kendini öldürmesine neden olduğunu yazar. A. Antipater, önemli bir sofist ve devlet adamı olup, Hierapolis'te yetiştirdiği bir öğrencisi Sofist Soteris Efes'e giderek hocasının öğretilerini orada aktarmıştır¹⁴. Bu sofistin birçok kişiyi yetiştirdiğini ve onların da hocalarının öğretilerini devam ettirdiğini göstermektedir.

Sofist A. Antipater'in, Severuslar Dönemi'nde Hierapolis antik kentine çok büyük katkıları olmuştur. Her şeyden önce Neokoron, yani Tapınak Koruyuculuğu unvanını alan kent, bu dönemde Roma İmparatorluğu vergi sisteminden muaf tutulduğundan büyük gelişme göstermiş olup, bu dönemde Triton Çeşmesi ve Tiyatro başta olmak üzere büyük kamusal binalar yapılarak, kentin bayındırlığına büyük önem verilmiş, sanat ve kültür yönünden altın çağını yaşamıştır¹⁵. Kentin bu dönemdeki zenginliği bir yazıtta şu şekilde aktarılmıştır: *"kutsal kent, altından kent, sen geniş Asya'nın en elverişli topraklarına sahipsin, Nymphe'lerin efendisi, (senin) görkemli sularınla süslü"*¹⁶.

III)- Laodikeia'lı Polemon

Laodikeia için Strabon (XII, 8.16) *"...Onu, topraklarının ve rimliliği ve vatandaşlarından bazılarının zengin ve başarılı oluşu büyük yapmıştır. Halka iki bin talentten fazla miras bırakan ve birçok vakıflarla kenti onaran Hieron başta gelir. Sonra retorikçi Zenon ve"*

¹³ Philostratos (24. 607-608), 268-271; Ferrero 1993, 110-111; Ritti 1987b, 71-74; Bernardi 1998, 47.

¹⁴ Ritti 1987a, 27-28.

¹⁵ Hierapolis yapıları için bkz. D'Andria 2003.

¹⁶ Ritti 2006, 112-114.

oğlu Polemon gelir ki, bu sonuncusu cesareti doğruluğundan dolayı önce Antonius sonra Augustus tarafından krallığa bile layık görül-müştür." Strabon'un sözünü ettiği Polemon I, Pontos ve Bosphoros kralı ve kraliçe Pythdoris'in kocasıdır. Hatip Zenon Labianus'un ordularına karşı, Roma tarafını tutarak kenti savunduğu için Roma yönetimi tarafından büyük itibar kazanmış ve oğlu Polemon I ile Pontos, Armenia ve Bosphoros krallığı yapmıştır¹⁷. Özellikle Laodikeia'da ele geçirilen imparatorluk dönemi yazıtlarında Zenon ismine sık rastlanması, hatip Zenon'un çok sevilip saygı duyulmasından kaynaklanıyor olmalıdır¹⁸.

Polemon Hanedanlığının etkisi Laodikeia'da M.S. 1-2. yy.da sürmüştür. Bunlar içinde en önemli olan Sofist ve hatip Marcus Antonius Polemon (M.S. 88-144) zamanında (Resim 12), İmparator Hadrianus'un (M.S. 117-138) Yunan kültür ve sanatına hayran olması ve buna bağlı olarak Yunan Klasik Dönemi'nde olduğu gibi bu kişilere büyük önem ve ayrıcalık vermesi çok önemlidir (Resim 11). Öyle ki Polemon sayesinde Laodikeia'ya ilk kez Neokoron (Tapınak Koruyuculuğu) unvanı verilerek kent vergiden muaf tutulmuştur¹⁹. Asıl kentin gelişmesi Roma İmparatorluğu'na vergi vermeme ayrıcalığı sağlandığından bu dönemde olmuştur. Bunu da sağlayan bir düşünce insanıdır.

Seçkin bir şair olan Polemon'un eserlerinden bazı parçalar Paletine Antolojisi olarak bilinen kitapta "Philip'in Girlandı" bölümünde "Memento Mori," ve "Aşk Karşılıklı Olmalıdır" günümüze kadar ulaşabilmiştir²⁰.

Sofist ve hatip Marcus Antonius Polemon (M.S. 88-144), Laodikeia ve Smyrna'daki (İzmir) çifte ikametiyle her iki kentin siyasi ve entellektüel yaşamında rol oynamıştır. Asil bir kökten

¹⁷ Ayrıntılar için bkz. Şimşek 2013, 54-55; Bean 1987, 294-295.

¹⁸ Yazıtlar için bkz. Ritti 2008, yazıt no. 51, 53, 70, 99, 131.

¹⁹ Neokoronluk için bkz. Şimşek 2010, 112; Şimşek 2013, 30.

²⁰ Ayrıntılar için bkz. Gow-Page 1968, 371.

gelen Polemon'un söylev vermedeki yeteneği, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Polemon'un ait olduğu İkinci Sofistik olarak bilinen edebiyata değer veren aristokrat çevrenin övgüsünü kazanmıştır. Polemon'un "zenginliği ve saygınlığı", M.S. 2. yy.daki Yunan Rönesansı'na da büyük ölçüde katkısı olmuştur²¹. Polemon gibi ünlü bir sofistin varlığı yaşadığı kente sayısız öğrencileri çeker, böylece lüks mallar satan yerel dükkânlar kar eder ve getirdiği zenginlik için sofiste çok değer verilir.

Lucius Flavius Philostratus'un Sofistler'in Yaşamları (M.S. 180–250) adlı eserinde kibiri efsanevi olan Polemon'un İmparator Antoninus Pius'a (M.S. 138–161) (o tarihte Roma Asya eyaleti valisi) evine davetsiz girdiği için nasıl kızdığı anlatılır²². Antoninus Pius, Polemon'un Smyrna'daki (İzmir) lüks evinde kalınca, Polemon geleceğin imparatoruna gitmesini gece yarısı emretmiştir. Antoninus Pius İmparator olduktan sonra, Polemon'u Roma'ya davet etmiş ve bu olayı O'na hatırlatırcasına yanındakilere "Polemon'un kapı dışarı edilmeyeceği bir yer bulun" demiştir.

Polemon, gösteriş için büyük para harcamış ve çoğu zaman gümüş dizginli arabasında gezerken görülmüştür. Polemon, İmparator Trajan'ın (M.S. 98–117) dostluğunu kazanmış ve İmparator, Sofiste istediği her yere serbestçe gezme ayrıcalığını tanımıştır (Philostratus, 25. 532). Polemon, İmparator Hadrian'la (M.S. 117–138) beraber Trakya, Lidya, Frigya, Rodos, Atina ve Ege adalarını dolaşmıştır. Sofist ve hatip Polemon'un zengin kişiliği Smyrna (İzmir) ve Laodikeia'ya birçok şey kazandırmıştır. Özellikle İmparator Hadrianus zamanında Polemon'un Efes yerine Smyrna'yı (İzmir) ön plana çıkarma çabalarıyla ilgili olarak çok para harcadığını Philostratus (25. 532) bizlere aktar-

²¹ Ayrıntılar için bkz. Bowersock 1966, 23.

²² Philostratus (25. 534-535), 112-115.

maktadır. Diğer taraftan yine Philostratus'un (25. 533) bildirimine göre yüzyıllarca yapımı bitirilemeyen Olympieion'u yaptığı büyük katkılarla M.S. 130 yılında tamamlanan İmparator Hadrianus'un açış konuşmasını Polemon'a yaptırması, İmparatorluğun bilime ve bilge kişiye verdiği önemi açıkça ortaya koyması bakımından çok önemlidir. Olympia'da yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ortaya çıkartılan Polemon büstü, hem Philostratus'un verdiği bilgileri doğrulamakta, hem de sofisteye verilen önem ve sevginin bir kanıtıdır (Resim 12).

Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Polemon fizyonomi (physiognomics) konusunda ciddi incelemeler yazmıştır. Buna göre bir kişinin fiziki görünüşünden karakteri ve sağlığı teşhis edilebilecektir. Polemon'un Fizyonomi (Physiognomics) adlı eserinin elimizde yalnızca Arapça çevirisi bulunur²³. Bergama'lı ünlü Doktor Galen (M.S. 129 ve sonra), bu garip mantığı ciddiye almamışsa da Polemon'un eserinin çok geniş etkisi olmuş ve Geç Roma, Bizans ve Arap tıp kitaplarında adı sık sık geçmiştir²⁴. Polemon'un tezini daha sonraki yüzyıllarda sağlık ve hastalıklar sorularına basit cevaplar arayanlar da uygulamıştır. Laodikeia'lı Polemon'un bu görüşü, 19. yy.ın içine kadar karaktere dair batılı bilimsel teoriler üstünde izini bırakmıştır.

Philostratus (25. 544) bizlere 56 yaşında vefat eden bu bilge kişinin mezarının Smyrna (İzmir)'de olmadığını, Laodikeia'da doğuya ulaşımı sağlayan Suriye Kapısı yanında bir anıt mezarda atalarının yanında gömüldüğünü bildirmektedir. Ölmekte olan Polemon yaptırdığı anıt mezarın içine girerek "çabuk çabuk örtün üstümü, güneş sessizliğe büründüğümü görmesin" ifadesini kullandığını bizlere Philostratus (25. 544) aktarmaktadır.

²³ Hoffmann-Foerster 1893, 95-294.

²⁴ Evans 1969, 12.

IV)- Değerlendirme

Klasik ve Hellenistik Dönemler ile özellikle de Roma İmparatorluk Dönemi'nde yerel ve genel politikalarda hitabet çok önemliydi. M.S. 2. yy.da Roma yönetimi altındaki geniş dünyada hitabet, eğitimin ana unsurlarından birini oluşturuyordu. Bu sebeple Polemon ve Antipater gibi önemli isimler sadece Smyrna (İzmir), Laodikeia ve Hierapolis'in temsilcileri değil, aynı zamanda İmparatorluk politikasını da yönlendiren seçkin kişilerdi. Bu yönden bakıldığında sofistler yalnızca kentleri için değil, İmparatorluk düzeyinde de önem verilen ve saygı duyulan kişilerdi. Bunlar aynı zamanda Roma'nın geniş coğrafyasında taşra olarak adlandırılan kentlerin, akıl insanlarıydı.

Aslında bizlerin günümüzde yıkıntı, harabe ve ölü olarak gördüğümüz antik dönem kentleri bizlere binlerce yıl öncesinden birçok şeyi anlatır. Antik dönemde olsun, günümüzde olsun kentler mimarisi, sanatı, kültürü, inançları, gelenekleri ve bilimsel verileriyle bir bütündür. Bu bütünlük içinde arkeolojik veriler ve yaşanmışlar bizlere birçok şey anlatır. Binlerce yıl öncesinde insan ölçeğine hitap eden bu kentlerde insanlar günümüzde de olduğu gibi ticaret yapıyordu, bilim yapıyordu, spor yapıyordu, sanat yapıyordu, tiyatrolarında muhteşem oyunlar sergileniyordu, agora (pazar yeri), odeon (müzik merkezi) ve bouleterion (meclis binası)'larında sofistler etkileyici söylemlerde bulunuyordu, tarımla uğraşılıyor, atölyelerinde heykel ve kabartmalar yapılıyor. Onların da aileleri, inançları, umutları, hayalleri, sevinçleri ve beklentileri vardı. Bu gözle baktığımızda zaman tüneli içinde yolculuk yaparız ve uygarlığın günümüze nasıl, ne şekilde ulaştığını anlayabiliriz. İşte bu yüzden bu kalıntılar dünya kültür mirasının eşsiz hazineleridir.

Resim 3: Hierapolis Tiyatrosu.

Resim 4: Laodikeia antik kentinin havadan görünümü.

Resim 5: Laodikeia antik kentinde kazı ve restorasyonu yapılan alanların havadan görünümü.

Resim 6: Çömlekçi ve ressam Myson tarafından yapılan kırmızı figürlü amphora (çift kulplu testi) üzerinde Lidya Kralı Kroisos' un yakılması sahnesi (Paris Louvre Müzesi; <http://88.218.128.7>).

Resim 7: Tarihçi Herodot'un mermer büstü (Metropolitan Museum; http://en.wikipedia.org/wiki/file:Herodotos_Met_9).

Resim 8: Bias'ın mermer büstü (Vatikan Müzesi).

Resim 9: Filozof büstleri, önde solda Demosthenes (Vatikan Müzesi).

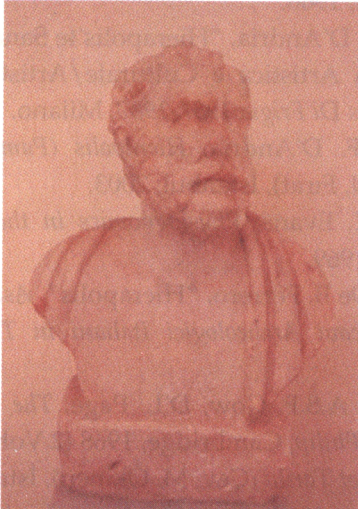

Resim 10: Mermer filozof başları; solda Platon, ortada Aristoteles, sağ-
da Sokrates (Louvre Müzesi).

Resim 11: Mermer zırhlı İmparator Hadrianus heykeli (Vatikan Müzesi).

Resim 12: Polemon'un mermer büstü Olympia Müzesi (http://en.wikipedia.org/wiki/Polemon_of_Laodicea).

Kısaltma ve Bibliografya

- Bean 1987:** G.E. Bean, *Karia* (Çev. B. Akgüç), İstanbul, 1987.
- Bernardi 1998:** D. De Bernardi, *La regina Delle Ninfe Hierapolis di Frigia/Nymphe'ler Kraliçesi Frigya Hierapolis'i, Turchia Antica/Antik Türkiye*, Roma, 1998, 41-92.
- Boardman 1975:** J. Boardman, *Athenian Red Figure Vases, The Archaic Period*, London, 1975 (with corrections reprinted 1996).
- Boardman 1978:** J. Boardman, *Greek Sculpture, The Archaic Period*, London, 1978 (reprinted 1996).
- Boardman 1985:** J. Boardman, *Greek Sculpture, The Classical Period*, London, 1985 (with corrections reprinted 1995).
- Boardman 1995:** J. Boardman, *Greek Sculpture, The Late Classical Period*, London, 1995.
- Bowersock 1966:** G.W. Bowersock, *Greek Sophists in the Roman Empire*, Oxford, 1966.
- D'Andria 1987:** F. D'Andria, "Hierapolis'te Sanat ve Kültür Hareketleri/ Vita Artistica e Culturale/Artistic and Cultural Life", *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Milano, 1987, 94-103.
- D'Andria 2003:** F. D'Andria, *Hierapolis (Pamukkale) Arkeoloji Rehberi* (Çev. N. Fırat), İstanbul, 2003.
- Evans 1969:** E. C. Evans, *Physiognomics in the Ancient World*, Philadelphia, 1969.
- Ferrero 1993:** D. De B. Ferrero, "Hierapolis", *Aslantepe Hierapolis Iasos Kyme, Scavi Archeologici Italiani in Turchia*, Venezia, 1993, 105-187.
- Gow-Page 1968:** A.S.F. Gow, D.L. Page, *The Greek Anthology: The Garland of Philip*, Cambridge, 1968 (2 Vols, Vol 1).
- Herodotos:** *Herodot Tarihi* (Çev. M. Ökmen), İstanbul, 1973.
- Hoffmann-Foerster 1893 :** Georg Hoffmann, ed. [Arabic] ve çev. [Latin], Polemonis De Physiognonia in R. Foerster, ed.,

Scriptores Physiognomici Graeci et Latini, Leipzig, 1893; rptd. Stuttgart, 1994; 2 vols. vol. I.

Humann vd. 1898: C. Humann, C. Cichorius, W. Judeich, F. Winter, *Altertümer von Hierapolis*, Berlin, 1898.

Lauffer 2004: S. Lauffer, *Büyük İskender* (Çev. N. Sorguç), İzmir, 2004.

Mansel 1971: A.M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1971.

Philostratus: *Lives of Sophists*, EUNAPIUS *Lives of Philosophers* (Translated by W.C. Wright), London, first published 1921, reprinted 2005.

Ritti 2006: T. Ritti, *Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) Eski Yazıtlar Rehberi* (Çev. N. Fırat), İstanbul, 2006.

Ritti 1987a: T. Ritti, "Hierapolis Tarihi/Storia/History", *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Milano, 1987, 27-30.

Ritti 1987b: T. Ritti, "Hierapolis ve Romalılar/Hierapolis e Roma/Hierapolis and Rome", *Hierapolis Di Frigia 1957-1987*, Milano, 1987, 71-74.

Ritti 2008: T. Ritti, *Museo Archeologico di Denizli-Hierapolis Catalogo delle Iscrizioni Greche e Latine, Distretto di Denizli/Denizli-Hierapolis Arkeoloji Müzesi Yunanca ve Latince Yazılı Eserlerin Kataloğu, Denizli Yöresinden Gelen Yazıtlar*, Napoli, 2008.

Smith 1991: R.R.R. Smith, *Hellenistic Sculpture*, London, 1991 (reprinted 1995).

Strabon: *Coğrafya, Anadolu* (Kitap: XII, XIII, XIV), Çev. A. Pekman), İstanbul, 1987.

Şimşek 1997: C. Şimşek, "Hierapolis Güney Nekropolü" (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanan yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1997.

Şimşek 2010: C. Şimşek, "2008 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", *31. Kazı Sonuçları Toplantısı 4* (25-29 Mayıs 2009 Denizli), Ankara, 2010, 101-134.

Şimşek 2013: C. Şimşek, *Laodikeia (Laodicea ad Lycum)*, *Laodikeia*

Çalışmaları 2, İstanbul, 2013.

Walbank 1993: F.W. Walbank, *The Hellenistic World*, Cambridge, Massachusetts, 1993.